

Comparative study of services and resources of Iranology section in the selected libraries of Iran and India

Zohreh Mirhosseini^{1*} | Somayeh Mottaghi-Al-Hagh²

1-Associate Professor of Islamic Azad University, North Tehran Branch, PhD in Information Science. (Corresponding Author) zmirhosseini@yahoo.com

2-Lecturer at the non-profit Hyrcania University of Bandar-e-Gaz, Master of Information Science and Knowledge so.motaghi@gmail.com

Article Info	ABSTRACT
Article type: Research Article	Objective: The aim of this study is a Comparative study of services and resources of Iranology sections in the selected libraries of Iran and India
Article history:	Methodology: This research is an applied one by purpose and used comparative survey method. The statistical population of this study includes managers and resources of Iran and India Iranian Studies Centers include the National Library, the Iranian Studies Foundation, Khodabakhsh Library, and the Central Library of the Osmania University.
Received: 07 August 2022	Data collection tools were checking log and questionnaire. The results were analyzed by Excel software. In examining the services of Iranian studies centers, a researcher-made questionnaire in the form of 5 main questions in the Likert scale has been used.
Received in revised form: 05 September 2022	Results: The findings showed that most sources of Iranology in Iran are in Persian and English language, but in India it is mostly in English, Pahlavi, Persian and Arabic language and the subject diversity of resources in the subject areas of Indian Iranology Centers is more than Iranian Iranology Centers and most of the services provided (lending, use of references and information) in Iranian and Indian Iranian Studies Centers belong to Professors, researchers and students. Also, research services are the most services of the Iranian Studies Foundation, National Library, Osmania Central Library and the Khodabakhsh Library for the community of researchers, Iranologists and students. In addition the original source in the centers of Iran microfilm and electronic versions in the centers of India include the most how to use the resources and the most important way of cooperation between the centers of Iranology is cooperation through Iranologists and lending resources.
Accepted: 30 September 2022	Conclusion: The results showed that the resources and services of Selected Libraries of India are better than Iran. Therefore, Iranian authorities should provide the necessary grounds for the development of their services and information resources.
Published online: 30 September 2022	
Keywords: Iranology, Orientalism, National Library of Iran, Persian Studies Foundation, Central Library of Osmania University, Khoda Bakhsh Library	

Cite this article: Mirhosseini, Z., Mottaghi-Al-Hagh, S. (2022). Comparative study of services and resources of Iranology section in the selected libraries of Iran and India. *Journal of Knowledge Studies*, 15(58), 102-116.

DOR: 20.1001.1.20082754.1401.15.58.8.6

© The Author(s).

Publisher: Islamic Azad University North Tehran Branch

بررسی تطبیقی خدمات و منابع بخش ایران‌شناسی

کتابخانه‌های منتخب ایران و هند

زهرة میرحسینی^{*۱} | سمیه متقی‌الحق^۲

۱- دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال، دکترای علم اطلاعات و دانش‌شناسی (نویسنده مسئول) zmirhosseini@yahoo.com

۲- مدرس دانشگاه غیرانتفاعی هیرکانیای بندرگز، کارشناسی ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی و معلم مدارس غیرانتفاعی استان گلستان

so.motaghi@gmail.com

اطلاعات مقاله	چکیده
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	هدف: هدف پژوهش حاضر، مطالعه تطبیقی خدمات و منابع بخش ایران‌شناسی کتابخانه‌های منتخب ایران و هند است.
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۰۶	روش پژوهش: این پژوهش، کاربردی و از نظر روش انجام پیمایشی - مقایسه‌ای است. جامعه آماری آن شامل مدیران و منابع مراکز ایران‌شناسی ایران و هند شامل کتابخانه ملی، بنیاد ایران‌شناسی، کتابخانه خدا بخش و کتابخانه مرکزی دانشگاه عثمانیه است. ابزار گردآوری داده‌ها سیاهه واری و پرسشنامه و ابزار تجزیه و تحلیل داده‌ها نرم‌افزار اکسل است. در بررسی خدمات مراکز ایران‌شناسی از پرسشنامه محقق‌ساخته در قالب ۵ سؤال اصلی در طیف لیکرت استفاده شده است.
تاریخ بازنگری: ۱۴۰۱/۰۶/۱۴	یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که بیشترین منابع ایران‌شناسی در ایران به زبان فارسی و انگلیسی است اما در هند بیشتر به زبان انگلیسی، پهلوی، فارسی و عربی است و تنوع موضوعی منابع موجود در حوزه‌های موضوعی مراکز ایران‌شناسی هندی نسبت به مراکز ایران‌شناسی ایرانی بیشتر است و بیشتر خدمات ارائه‌شده (امانت‌دهی، استفاده از مراجع و اطلاع‌رسانی) در مراکز ایران‌شناسی ایران و هند متعلق به اساتید، پژوهشگران و دانشجویان است. همچنین خدمات پژوهشی بیشترین خدمات بنیاد ایران‌شناسی، کتابخانه ملی، کتابخانه مرکزی عثمانیه و کتابخانه خدا بخش برای جامعه استفاده‌کننده پژوهشگران، ایران‌شناسان و دانشجویان است. علاوه بر این، ارائه اصل منبع در مراکز ایران و میکروفیلم و نسخه‌های الکترونیکی در مراکز هند بیشترین نحوه استفاده از منابع را شامل می‌شوند و مهم‌ترین نحوه همکاری بین مراکز ایران‌شناسی در ایران از طریق ایران‌شناسان و امانت منابع و در هند نیز از طریق ایران‌شناسان، ارائه خدمات و شناسایی پیشینه است.
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۰۸	نتیجه‌گیری: نتایج نشان داد که منابع و خدمات ایران‌شناسی کتابخانه‌های منتخب هند وضعیت بهتری نسبت به ایران دارند. بنابراین مسئولان ایران‌شناسی ایران باید زمینه‌های لازم برای گسترش خدمات و منابع اطلاعاتی خود فراهم کنند.
تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۱/۰۹/۲۹	
واژه‌های کلیدی: ایران‌شناسی، شرق‌شناسی، کتابخانه ملی، بنیاد ایران‌شناسی، کتابخانه مرکزی دانشگاه عثمانیه، کتابخانه خدا بخش	

استناد: میرحسینی، ز.، متقی‌الحق، س. (۱۴۰۱). بررسی تطبیقی خدمات و منابع بخش ایران‌شناسی کتابخانه‌های منتخب ایران و هند. *دانش‌شناسی*،

۱۵(۵۸)، ۱۰۲-۱۱۶.

DOR: 20.1001.1.20082754.1401.15.58.8.6

حق مؤلف © نویسنده‌گان.

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

مقدمه

ایران‌شناسی بیش از یک قرن است موضوع تاریخ و تمدن و فرهنگ ایرانی را مطالعه می‌کند. این رشته از دانش را نخست اروپایی‌ها بنا نهادند. ایران‌شناسی دانشی ثابت است و مکتب مقوله‌ای است متغیر که در پیوند با بینش، گرایش و سلیقه دانشمند است، اما در قلمرو دانش، ایران‌شناسی یعنی دانش شناخت ایران (رجبی، ۱۳۸۱) و مطالعه فرهنگ و تاریخ ایران‌زمین است. ایران‌شناسی شاخه منظمی از دانش (شامل ایران‌شناسی کهن و ایران‌شناسی نو) است که به مطالعه دانش فرهنگی ایران (تاریخ، ادبیات، زبان‌های ایرانی، هنر و فرهنگ ایران کهن و ایران نو و به همراه فرهنگ توده آن) از زمان باستان تا حال می‌پردازد. ایران‌شناسی محدوده جغرافیایی کشورهای امروزی ایران، افغانستان، ازبکستان و تاجیکستان را شامل می‌شود. به‌طور کلی ایران‌شناسی را باید ذیل عنوان کلی‌تر «شرق‌شناسی» قرارداد. چنین تقسیم‌بندی، متضمن این پیام نهفته است که جوامع انسانی وجود دارند که دارای تمامیتی هستند که بتوان آن تمامیت را موضوع دانشی خاص نمود و این دانش خاص، معطوف به پرداختن به کلیت آن مجموعه انسانی با همه مؤلفه‌هایش خواهد بود (آشوری، ۱۳۵۱).

ایران‌شناسی علاوه بر پرداختن به جنبه‌های گوناگون در خود ایران مناطقی که امروزه جزء قلمروی سیاسی ایران نیستند اما گنجینه‌ای از علوم و معارف اسلامی و ایرانی را در خود جای داده‌اند را نیز در برمی‌گیرد. در این میان در سراسر ادوار تاریخی چه پیش از اسلام و چه بعد از اسلام هندویان و ایرانیان نزدیک‌ترین روابط را با یکدیگر داشته‌اند و هرگز خللی در روابط میان آن‌ها وجود نداشته است. اکنون تاریخ ادبیات و نظم و نثر فارسی در میان هند و ایران مشترک است و به همان اندازه که در این هزار سال گذشته نویسنده و سراینده زبان دری در ایران بوده در هندوستان نیز زیسته‌اند (شهریار نقوی، ۱۳۵۳). نوع و ماهیت مراکز هندی که به نوعی در حیطه مراکز ایران و اسلام‌شناسی قرار می‌گیرند، با مؤسسات ایران و اسلام‌شناسی اروپا و جهان غرب تفاوت دارد؛ مؤسساتی که در حوزه ایران‌شناسی در شبه‌قاره هند فعال‌اند، عمدتاً بر روی موضوع زبان و ادب فارسی متمرکز هستند. این امر تفاوت ماهوی این نوع مراکز با مؤسسات حوزه ایران‌شناسی در غرب را مشخص می‌کند که حوزه‌های مطالعاتی مراکز غربی ابعاد وسیع‌تری از مطالعه بر روی فرهنگ و تمدن و تاریخ و ادبیات و ادیان و عرفان و ... ایران را در برمی‌گیرند (طرفداری، ۱۳۹۲).

ایران و هند از زمان‌های قدیم روابط ناگسستنی سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی داشته‌اند. تا جایی که اقوام ایرانی و هندی حتی پیش از ورود آریایی‌ها به ایران و هند باهم ارتباط داشته‌اند (ولایتی و دیگران، ۱۳۹۶) که جلوه‌های فرهنگی ایرانی در هند کاملاً آشکار است. تجزیه و تحلیل عناصر فرهنگی و ادبیات مسلمانان در سده‌های میانه، تسلط فرهنگی ایرانیان بر این منطقه را ثابت می‌نماید. علاوه بر این پیوندهای زبانی مردم ایران و هند پیشینه تاریخی طولانی دارد که صرف‌نظر از ریشه‌های مشترک تاریخی بیشتر در اثر مهاجرت فارسی‌زبانان به این سرزمین است (جابری‌نسب، ۱۳۸۸). تا به امروز عمدتاً و به فراوانی زبان و ادب فارسی در شبه‌قاره هند از سده‌های میانه تا دوران حاکمیت استعمار انگلستان بر هندوستان رواج داشته است (طرفداری، ۱۳۹۲). به‌طوری‌که تا اوایل قرن حاضر، زبان فارسی، زبان شعر و ادب هند بود و بیشتر جراید و مجلات لاهور و دهلی و کلکته و بمبئی به زبان فارسی انتشار می‌یافت؛ که این روند بعد از استقلال هند رو به افول گذاشت (مشایخ فریدنی، ۱۳۷۱). بدین جهت می‌توان گفت کتابخانه‌های هند جایگاه کتاب‌ها و نسخه‌های نفیس مربوط به فرهنگ و هنر و معماری و سایر جنبه‌های مربوط به ایران و ایران‌شناسی است. بزرگ‌ترین مجموعه کتب و نسخ خطی فارسی در تمام جهان متعلق به کتابخانه‌های هندوستان است و بالاترین تعداد فرهنگ‌ها و دستورهای زبان فارسی تاکنون در آن کشور تألیف شده و تقریباً کلیه شاهکارهای کلاسیک ادبیات فارسی مانند روزنامه جبل‌المتین قبل از ایران در آن مملکت بچاپ رسیده است (شهریار نقوی، ۱۳۵۳).

یکی از آثار ارزشمندی که در حوزه تاریخ‌نگاری محلی ایران به رشته تحریر درآمده است، تاریخ نیشابور است که توسط ابوعبدالله حاکم نیشابوری (۴۰۵-۳۲۱) تدوین و تصنیف شده است. در حال حاضر نسخه کامل خطی آن در کتابخانه خدابخش هندوستان نگهداری می‌شود. تعداد کتیبه‌ها و الواح فارسی مربوط به اینبه تاریخی در آن کشور بعد از خود ایران از هر جای دیگر بیشتر است و در حال حاضر نیز مراکز تعلیم زبان و ادبیات فارسی و زبان‌های اوستائی و پهلوی در دانشگاه‌ها و در مراکز غیردانشگاهی یا خصوصی هندوستان از حیث تعداد انستیتوها و مراکز ایران‌شناسی هندوستان در درجات اول است (شهریار نقوی، ۱۳۵۳).

توجه به مراکز ایران‌شناسی در سایر کشورها به‌خصوص کشور هند، آگاهی از منابع و مجموعه گردآوری‌شده توسط آن‌ها، آگاهی از علت فعالیت آن‌ها، اعم از پروژه‌های تحقیقاتی و علمی، نشست‌ها، کنفرانس‌ها، کتاب‌ها، نشریات و بولتن‌های آن‌ها برای محققان داخل کشور نه تنها مفید، بلکه حتی ضروری است. آگاهی از این زمینه‌ها، دست‌آوردهای علمی و فن‌آوری و توسعه فرهنگی و در پی آن‌ها توسعه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را نیز در پی خواهد داشت و از دوباره کاری‌ها جلوگیری کرده و در مسیر تحقیقات، بر دامنه منابع و اطلاعات محققان خواهد افزود و تصویر و شناختی از موقعیت و وضعیت کشور و مردم ما در عرصه بین‌المللی و نگاه دیگران، از خارج، نسبت به ما به دست خواهد داد (میررضوی، ۱۳۸۱).

با توجه به موارد یادشده، بررسی مجموعه منابع و خدمات مراکز ایران‌شناسی ایران و هند و تطبیق و مقایسه این مراکز از اهمیت خاصی برخوردار است. در همین راستا کتابخانه‌های مراکز ایران‌شناسی در شناسایی ظرفیت‌های فرهنگی و پیشینه تاریخی کشور نقش عمده‌ای دارند. مجموعه منابع این مراکز و خدماتی که ارائه می‌دهند با توجه به نوع کتابخانه و مرکز به‌صورت تخصصی و پژوهشی بوده و تعیین و شناسایی و جمع‌آوری منابع آنها مهم است. در این بین یکی از وظایف کتابخانه‌های ملی در همه کشورها، گردآوری، سازمان‌دهی، پژوهش و ذخیره و بازیابی اطلاعات از مجموعه آثاری است که درباره آن کشور منتشر می‌شود؛ بنابراین کتابخانه ملی در ایران برای تحقق این امر بخش مستقلی را برای ایران‌شناسی و اسلام‌شناسی اختصاص داده و مسئول جمع‌آوری منابع مربوط به ایران است. همچنین بنیاد ایران‌شناسی نیز با هدف مجموعه‌سازی آثار مربوط به ایران تشکیل گردیده است. مراکز ایران‌شناسی به‌عنوان مراکز پژوهشی نیازمند کتابخانه‌های قوی با مجموعه غنی هستند. مجموعه آثار مربوط به ایران در مراکز ایران‌شناسی هند نیز دارای غنای مناسبی بوده و به علت اشتراکات فرهنگی، مسائل تاریخی، مهاجرت شاعران و نویسندگان، انتشار کتاب‌های فارسی در چاپخانه‌های هند و ترجمه آثار ایرانی و ... منابع فارسی در دانشگاه‌ها و کتابخانه‌های هند نظیر کتابخانه خدابخش و کتابخانه دانشگاه عثمانیه به میزان زیادی موجود است. با توجه به موارد ذکرشده در این پژوهش سعی شده است خدمات و مجموعه مراکز ایران‌شناسی ایران و هند به صورت تطبیقی مورد بررسی قرار بگیرد.

بررسی‌های انجام شده توسط پژوهشگر نشان داد که پژوهشی با این عنوان در موضوع ایران‌شناسی انجام نشده است. اما در پژوهش‌های انجام شده توسط قربانی (۱۳۸۶) که به ارزیابی ذخیره و بازیابی اطلاعات در بانک‌های اطلاعاتی تحت لوح فشرده ایران‌شناسی پرداخته شد، نشان داد که این بانک‌های اطلاعاتی از نظر ذخیره‌سازی و بازیابی اطلاعات وضعیت مناسبی ندارند و از نظر طراحی نرم‌افزار نیز در وضعیت متوسطی قرار دارند. همچنین بررسی تطبیقی پژوهش‌های ایران‌شناسی غربی و شرق‌شناسی؛ با تکیه بر بازنمایی فرهنگ مردم ایران در سفرنامه‌های اروپاییان در دوره قاجار توسط زند (۱۳۸۹) نشان داد که بسیاری از روش‌ها و الگوهای گفتمان شرق‌شناسی در سفرنامه‌های اروپاییان دوره قاجار به کار نرفته و در نتیجه ایران‌شناسی این دوران از الگوهای شرق‌شناسی پیروی نکرده است. در پژوهش دیگری شاکری مطلق و همکاران (۱۳۹۰) به مقایسه کتابخانه‌های ملی ایران، کانادا، استرالیا پرداختند و نشان دادند که کتابخانه و آرشیو ملی کانادا با داشتن امتیازاتی نظیر برنامه‌ریزی دقیق، گستره حمایت از خدمات کتابخانه‌ها، نحوه حراست از میراث ملی، هماهنگی با خدمات آرشیوی و نیز تلاش برای تشویق مردم در استفاده از اطلاعات برای توسعه ملی، از کتابخانه‌های ملی ایران و استرالیا موفق‌تر است. علاوه بر این خاکسار (۱۳۹۲) در پایان‌نامه خود با عنوان "ایران‌شناسی در هند" به بررسی دیدگاه پژوهشگران هندی درباره زبان و ادبیات فارسی و آموزش آن و جایگاه اجتماعی-سیاسی و فرهنگی این زبان در هند پرداخت و نشان داد که علی‌رغم رشد زبان و ادب فارسی طی چند قرن در هند و پدید آمدن آثار ارزشمندی به زبان فارسی که بر غنای زبان و فرهنگ مشترک دو کشور افزود و توجه دانشمندان و مراکز آموزشی به گسترش این زبان را فراهم کرد. در حال حاضر زبان فارسی در هند به دلیل تسلط زبان انگلیسی و رشد و گسترش زبان اردو سیری نزولی داشته و دیگر امیدی به رواج دوباره زبان فارسی در این کشور نمی‌رود. در پژوهش دیگری افکاری و اسکندری (۱۳۹۶) به بررسی ۲۰۸ جلد کتاب چاپ سنگی بنیاد ایران‌شناسی پرداختند و نشان دادند که بیشتر این کتاب‌ها یک مجموعه ادبی و تاریخی پیرامون تاریخ ایران، تاریخ اسلام و تاریخ هند است و حدود ۶٪ کتاب‌ها به زبان اردو هستند. همچنین طباح (۱۳۹۸) با بررسی و تحلیل محتوای

مجلات ایران‌شناسی داخلی (مطالعه موردی: بخارا، پژوهش‌های ایران‌شناسی دانشگاه تهران، مطالعات ایرانی دانشگاه کرمان و مطالعات ایران‌شناسی بنیاد ایران‌شناسی) نشان داد که به موضوعاتی مانند ایران‌شناسان، جغرافیای تاریخی و تمدنی ایران، دانش ایران‌شناسی و اسطوره بیشتر پرداخته شده است.

بررسی بخش امانت کتابخانه‌های دانشگاهی و نقش آن‌ها در تأمین نیازهای اطلاعاتی استفاده‌کنندگان توسط یانگ^۱ (۱۹۹۸) نشان داد که فقر مجموعه و ناتوانی آن در برآوردن نیازهای مراجعان، ضعف در برقراری ارتباط صمیمانه از سوی کتابداران از مهمترین عوامل نارضایتی کاربران این کتابخانه‌ها هستند. همچنین بلین و ریزی^۲ (۲۰۰۱) نشان دادند که میزان رضایت مراجعان به کتابخانه با عواملی همچون کیفیت مجموعه، لیاقت و شایستگی کارکنان، سهولت استفاده از فهرست‌ها و پایانه‌های رایانه‌ای، ارتباط مستقیم، و با عواملی همچون پایانه‌های اینترنتی، بانک‌های اطلاعاتی روی سی‌دی‌رام‌ها و همچنین با تعداد نسخه‌های تکراری کتب، ارتباط کمتری دارد. ولی به نظر می‌رسد که این ادعا چندان صحیح نباشد، چون شبکه اینترنت و بانک‌های اطلاعاتی از عوامل اصلی جواب‌گویی به نیازهای اطلاعاتی مراجعان هستند. در پژوهش دیگری مجید^۳ و همکاران (۲۰۰۱) با بررسی تلقی کاربران از اثربخشی کتابخانه‌های کشاورزی در کشور مالزی نشان دادند که کیفیت مجموعه، خدمات و امکانات رابطه نزدیکی با درک کارایی کتابخانه دارند و عوامل دیگری مانند کیفیت و کارایی تبلیغ کتابخانه، مشارکت کاربران در انتخاب مواد کتابخانه، موقعیت مناسب مکانی کتابخانه، مشارکت در برنامه‌های آموزشی، کمک به دسترسی برای استفاده از منابع و امکانات کتابخانه، و تخصص کارکنان کتابخانه نیز نقش مؤثری در کارایی کتابخانه‌ها دارند. علاوه بر این کولن (۲۰۰۱) نیز نشان داد که بین انتظارات استفاده‌کنندگان و خدمات موجود کتابخانه فاصله چشمگیری وجود دارد و استفاده‌کنندگان از کیفیت مجموعه و دسترسی به منابع راضی نیستند.

همچنین کومار^۴ (۲۰۰۷) با بررسی خدمات کیفی کتابخانه دانشگاه جواهر لعل نهرو نشان داد که خدمات کیفی کتابخانه به عواملی مانند کمک به کاربران در تشخیص نیازهای اطلاعاتی‌شان، جلب اعتماد آن‌ها در استفاده از نظام‌های بازیابی اطلاعات، و لذت بخش نمودن تعامل کاربران با کارکنان کتابخانه بستگی دارد. علاوه بر این مقایسه وضعیت فعلی فناوری اطلاعات در کتابخانه‌های پزشکی در کارناتا‌کا، هند و ایران توسط گاندی و توسلی فرحی^۵ (۲۰۱۱) نشان داد که اگرچه کتابخانه پزشکی در هر دو کشور تا حدی دارای سخت‌افزار، نرم‌افزار، و امکانات ارتباطی است اما آن‌ها باید برای رسیدن به سطوح عالی آن تلاش کنند. با این که تعداد زیادی از کتابخانه‌ها نرم‌افزار مدیریت کتابخانه دارند، تنها چند کتابخانه پزشکی در هر دو کشور به طور کامل خودکار هستند. همچنین یافته‌ها نشان داد، کتابداران ایران رتبه عدم حمایت نهادی، بودجه، کارکنان آموزش دیده و ماهر و حرفه‌ای را از مشکلات خود بر شمرده‌اند. عدم دوره برنامه‌ریزی و آموزش، به عنوان مهم‌ترین مشکلات در نرم‌افزار کتابخانه‌ها مطرح شده است. در حالی که هیچ یک از این گزینه‌ها به عنوان مشکلات و موانع در برابر استفاده مؤثر از فناوری اطلاعات توسط کتابخانه‌های پزشکی هند مطرح نشده است. کورادا^۶ (۲۰۱۷) در پژوهشی به بررسی رابطه بین مطالعات دانشگاهی درباره ایران در میچی ژاپن (۱۹۱۲-۱۸۶۸) و شرق‌شناسی در دانش غربی پرداخت و نشان داد که بسیاری از محققانی که تعریف خود را از مطالعات ایران محدود به آثار حرفه‌ای منتشر شده از دهه ۱۹۳۰ کرده‌اند، به این نتیجه رسیده‌اند که بین مطالعات ایرانی در ژاپن و شرق‌شناسی رابطه‌ای غیرمستقیم وجود دارد. همچنین نشان داد که دانشمندان پیشگام ایران‌شناسی در دوره میچی از یک سو کاملاً از شرق‌شناسی مصون نبودند، اما از سوی دیگر، تحقیقات آنها در مورد ایران ارتباط کمتری با امپریالیسم داشت تا دانش غربی که ادوارد سعید به طور مشهور آن را نقد کرد. در پژوهش دیگری قاسیمو^۷ (۲۰۲۱) در پژوهشی به بررسی مطالعات ایرانی در آذربایجان شوری پس از شوری پرداخت و نشان داد که ایران‌شناسی آذربایجانی در مطالعات شرقی شوروی شکل گرفت و در خدمت

1. Young

2. Belline and Rizzi

3. Majid

4. Kumar

5. Tavassoli Farahi, Gandhi

6. Kuroda

7. Gasimov

ملت‌سازی آذربایجان قرار گرفت و اولین کتاب‌های درسی دانشگاهی و مدرسه فارسی نوشته شد و ترجمه شعر کلاسیک فارسی به آذربایجانی نیز گسترش یافت.

به طور کلی جمع‌بندی نتایج پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد که پژوهشی در زمینه مقایسه ایران‌شناسی در کتابخانه‌های ایران و هند انجام نشده و با توجه به تنوع و گستردگی منابع ایران‌شناسی در این دو کشور بررسی خدمات و مجموعه مراکز ایران‌شناسی آن‌ها از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. بنابراین می‌توان گفت که مجموعه کتابخانه‌ها، مدیریت آن‌ها و تشخیص نیاز کاربران آن‌ها درباره ایران‌شناسی بسیار حائز اهمیت است؛ چراکه می‌تواند در تعیین خط‌مشی و بهبود منابع و خدمات و کارکرد مراکز ایران‌شناسی در ایران و شناسایی منابع ایران‌شناسی در هند مؤثر باشد. در نتیجه هدف اصلی این پژوهش مقایسه خدمات و منابع مراکز ایران‌شناسی ایران و هند از طریق پاسخگویی به پرسش‌های زیر است.

۱. وضعیت مجموعه منابع موجود در مرکز ایران‌شناسی منتخب در ایران (کتابخانه ملی و بنیاد ایران‌شناسی) و هند (کتابخانه خدابخش، دانشگاه عثمانیه) از لحاظ فرمت منابع (چاپی و غیر چاپی)، زبان و زمان منابع، نحوه جمع‌آوری منابع و حوزه موضوعی چگونه است؟
۲. وضعیت خدمات ارائه‌شده در مرکز ایران‌شناسی منتخب در ایران (کتابخانه ملی و بنیاد ایران‌شناسی) و هند (کتابخانه خدابخش، دانشگاه عثمانیه) به لحاظ جامعه استفاده‌کننده و نحوه استفاده از منابع و نوع خدمات چگونه است؟
۳. راه کارهای شناسایی منابع و ارائه خدمات و نحوه همکاری بین مرکز ایران‌شناسی ایران و هند کدامند؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از لحاظ روش پیمایشی - مقایسه‌ای است. جامعه آماری پژوهش حاضر، ۸ نفر از مدیران بخش ایران‌شناسی کتابخانه‌های کتابخانه ملی ایران (۲ نفر)، کتابخانه بنیاد ایران‌شناسی ایران (۲ نفر) و مدیران بخش ایران‌شناسی کتابخانه‌های خدابخش هند (۲ نفر) و کتابخانه مرکزی دانشگاه عثمانیه هند (۲ نفر) و ۱۶۸۸۷۷۷ منبع چاپی و غیرچاپی در ایران و هند است که ۲۷۲۳۲۳ منبع آن ایرانی و ۱۴۱۴۴۵۴ منبع آن هندی است. همچنین از میان منابع (۲۵۰۴۷۱) منبع چاپی و (۲۱۸۵۲) منبع غیرچاپی مربوط به ایران و (۱۳۷۶۲۸۲) چاپی و (۳۸۱۷۲) غیرچاپی مربوط به هند است. با توجه به غنی بودن منابع ایران‌شناسی مراکز انتخاب شده به عنوان جامعه آماری این مراکز به عنوان جامعه آماری پژوهش انتخاب شده‌اند. برای بررسی مجموعه مراکز ایران‌شناسی در ایران و هند از یادداشت‌برداری و سیاهه واری محقق‌ساخته استفاده شده است. در این سیاهه واری تعداد مجموعه منابع در قالب ۶ سؤال اصلی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. همچنین برای بررسی خدمات مراکز ایران‌شناسی از پرسشنامه محقق‌ساخته در قالب ۵ سؤال اصلی در طیف لیکرت از خیلی زیاد تا خیلی کم استفاده شده است و برای تجزیه و تحلیل داده‌های به‌دست آمده از نرم‌افزار اکسل ۲۰۱۳ استفاده شده است.

یافته‌ها

پرسش اول: وضعیت مجموعه منابع موجود در مرکز ایران‌شناسی منتخب در ایران (کتابخانه ملی و بنیاد ایران‌شناسی) و هند (کتابخانه خدابخش، دانشگاه عثمانیه) از لحاظ فرمت منابع (چاپی و غیر چاپی)، زبان و زمان منابع، نحوه جمع‌آوری منابع و حوزه موضوعی چگونه است؟

جدول ۱. توزیع فراوانی فرمت منابع چاپی در مرکز ایران‌شناسی ایران و هند

هند						ایران						فرمت منابع چاپی
جمع کل		کتابخانه دانشگاه عثمانیه		کتابخانه خدابخش		جمع کل		بنیاد ایران‌شناسی		کتابخانه ملی		
عثمانیه	خدابخش ش	درصد	تعداد	درصد	تعداد	بنیاد	ملی	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۸۳۴۲۴ ۲	۵۴۲۰۴۰	۰/۰۱	۱۵۰	۰/۰۱۸	۱۰۰	۱۶۰۴۷ ۱	۹۰۰۰ ۰	-	-	-	-	کتبیه‌ها والوا ح فارسی
		۱/۷۲	۱۴۴۲۸	۳/۸۷	۲۱۰۰۰			۰/۰۳۷	۶۰	-	-	نسخه‌های خطی قدیمی
		۳۵/۹۶	۳۰۰۰۰	۴۲/۲۴	۲۲۹۰۰			۰/۶۲	۱۰۰۰	۱۶/۶۶	۱۵۰۰	کتاب‌های چاپی قدیم
		۵۴/۵۰	۴۵۴۷۲	۴۶/۱۲	۲۵۰۰۰			۶۸/۸۹	۱۱۰۵۶	۷۲/۲۲	۶۵۰۰	کتاب‌های چاپی جدید
		۰/۰۷	۶۰۰	۰/۰۷	۴۱۵			۰/۰۹	۱۵	-	-	روزنامه‌های قدیمی
		۰/۰۰۵	۵۰	۰/۰۰۴	۲۵			۰/۰۱۵	۲۵	-	-	روزنامه‌های جدید
		۶/۷۴	۵۶۲۹۱	۶/۸۲	۳۷۰۰۰			۲۴/۹۲	۴۰۰۰۰	۷/۷۷	۷۰۰۰	مجلات
		-	-	۰/۰۹	۵۰۰			۰/۲۸۰	۴۵۰	-	-	بروشورها
		۰/۷۱	۶۰۰۰	۰/۵۵	۳۰۰۰			۱/۳۷	۲۲۰۰	۳/۳۳	۳۰۰۰	پایان‌نامه
		-	-	-	-			-	-	-	-	بریده جراید
		۰/۲۳	۲۰۰۰	۰/۱۸	۱۰۰۰			۰/۶۲	۱۰۰۰	-	-	نقشه‌ها و اطلس‌ها
		-	-	-	-			۳/۱۱	۵۰۰۰	-	-	گزارش
-	-	-	-	۰/۰۹۹	۱۶۰	-	-	طرح پژوهشی				

یافته‌ها نشان می‌دهد که مجموعه منابع مرکز ایران‌شناسی از نظر فرمت منابع (چاپی و غیر چاپی)، زبان و زمان منابع، نحوه جمع‌آوری منابع و حوزه موضوعی منابع مورد بررسی قرار گرفتند که نتایج نشان داد کتاب‌های چاپی جدید به ترتیب با ۷۲/۲۲ و ۶۸/۸۹ درصد بیشترین درصد

را در هر دو مرکز ایران‌شناسی کتابخانه ملی و بنیاد ایران‌شناسی دارا هستند. همچنین کتاب‌های چاپی جدید با ۴۶/۱۲ و ۵۴/۵۰ درصد بیشترین درصد را در هر دو مرکز ایران‌شناسی کتابخانه خدابخش و کتابخانه مرکزی عثمانیه دارا هستند (جدول ۱).

جدول ۲. توزیع فراوانی فرمت منابع غیر چاپی در مرکز ایران‌شناسی ایران و هند

هند				ایران				فرمت منابع غیر چاپی					
جمع کل		عثمانیه		خدابخش		جمع کل				ملی		بنیاد	
عثمانیه	خدابخش	درصد	تعداد	درصد	تعداد	بنیاد	ملی			درصد	تعداد	درصد	تعداد
۲۳۲۷۲	۱۴۹۰۰	۸/۵۹	۲۰۰۰	۶/۰۴	۹۰۰	۲۱۸۵۲	-	۴/۵۸	۱۰۰۲	-	-	نوار ویدئو و کاست	
		۴۸/۲۱	۵۰۰۰	۳۵/۳	۵۰۰			۲۱/۰۵	۴۶۰۰	-	-	لوح فشرده	
		۰۷/۳۰	۷۰۰۰	۹۳/۴۰	۶۱۰۰			۲۶/۵۴	۵۸۰۰	-	-	عکس	
		۷۸/۲۵	۶۰۰۰	۵۵/۳۳	۵۰۰۰			۲۴/۹۴	۵۴۵۰	-	-	فیلم	
		۱۶/۱	۲۷۲	۶۸/۲	۴۰۰			-	-	-	-	میکروفرم	
		-	-	-	-			۱۶/۰۱	۳۵۰۰	-	-	اسلاید	
		۸۹/۱۲	۳۰۰۰	۴۲/۱۳	۲۰۰۰			۶/۸۶	۱۵۰۰	-	-	منابع الکترونیکی	

یافته‌ها نشان می‌دهد که بیشترین منابع غیر چاپی در بنیاد ایران‌شناسی، عکس (۲۶/۵۴ درصد) و فیلم (۲۴/۹۴ درصد) و کمترین فرمت منابع غیر چاپی نوار ویدئو و کاست با (۴/۵۸ درصد) است. همچنین عکس با (۳۰/۰۷ درصد) و فیلم (۲۵/۷۸ درصد) بیشترین درصد منابع غیر چاپی را در هر دو مرکز ایران‌شناسی کتابخانه مرکزی عثمانیه و کتابخانه خدابخش دارا هستند و منابع الکترونیکی کمتری نسبت به دیگر انواع منابع غیر چاپی در این مراکز نگهداری می‌شوند (جدول ۲).

جدول ۳. توزیع فراوانی زبان منابع در مرکز ایران‌شناسی ایران و هند

هند				ایران				زبان منابع					
جمع کل		عثمانیه		خدابخش		جمع کل				ملی		بنیاد	
عثمانیه	خدابخش	درصد	تعداد	درصد	تعداد	بنیاد	ملی			درصد	تعداد	درصد	تعداد
۲۳۲۷۲	۱۴۹۰۰	۱۷/۴۶	۲۵۰۰۰	۸	۲۰۰۰۰	۱۱۰۵۰۰	۳۰۳۰۰	-	-	۰/۳۳	۱۰۰	پهلوی	
		۵/۵۹	۸۰۰۰	۲۴	۶۰۰۰۰			۸۵/۹۷	۹۵۰۰۰	-	-	فارسی	
		۵/۵۹	۸۰۰۰	۲۴	۶۰۰۰۰			۴/۰۷	۴۵۰۰	-	-	عربی	
		۳۴/۹۳	۵۰۰۰۰	۲۰	۵۰۰۰۰			۹/۵۹	۱۰۶۰۰	۶۶	۲۰۰۰۰	انگلیسی	
		۱/۴۷	۲۱۰۶	۱۶	۴۰۰۰۰			۰/۳۶	۴۰۰	۱/۶۵	۵۰۰	هندی	
		-	-	-	-			-	-	۶/۶۰	۲۰۰۰	ترکی	
		۶/۹۸	۱۰۰۰۰	-	-			-	-	۱۳/۲۰	۴۰۰۰	روسی	
		۶/۹۸	۱۰۰۰۰	۴	۱۰۰۰۰			-	-	۴/۹۵	۱۵۰۰	آلمانی	

		۶/۹۸	۱۰۰۰۰	۴	۱۰۰۰۰			-	-	۶/۶۰	۲۰۰۰	فرانسه
		۶/۹۸	۱۰۰۰۰	-	-			-	-	۰/۶۶	۲۰۰	ایتالیایی
		۶/۹۸	۱۰۰۰۰	-	-			-	-	-	-	سانسکریت

یافته‌ها نشان می‌دهد که بیشترین منابع ایران‌شناسی در ایران به زبان فارسی با ۸۵/۹۷ درصد در بنیاد ایران‌شناسی نگهداری می‌شوند اما در کتابخانه ملی بیشتر منابع ایران‌شناسی به زبان انگلیسی با ۶۶ درصد است. همچنین بیشتر منابع در هر دو مرکز ایران‌شناسی کتابخانه مرکزی عثمانیه مربوط به زبان انگلیسی و پهلوی و در کتابخانه خدابخش به زبان فارسی و عربی است (جدول ۳).

جدول ۴. توزیع فراوانی حوزه موضوعی منابع در مرکز ایران‌شناسی ایران و هند

		هند				ایران						حوزه موضوعی منابع
جمع کل		عثمانیه		خدابخش		جمع کل		بنیاد		ملی		
عثمانیه	خدابخش	درصد	تعداد	درصد	تعداد	بنیاد	ملی	درصد	تعداد	درصد	تعداد	
۸۵۳۳۵	۷۲۰۰۰	۲۳/۴۳	۲۰۰۰۰	۲۷/۷۷	۲۰۰۰۰	۵۵۳۶۰	۸۲۵۰	۱۹/۵۰	۱۰۸۰۰	۲۴/۲۴	۲۰۰۰	قرآن و کتاب‌های مذهبی
		۲/۴۶	۲۱۰۰	۲/۷۷	۲۰۰۰			۳/۴۳	۱۹۰۰	-	-	دیوان‌های شعری
		۲۳/۴۳	۲۰۰۰۰	۲۶/۳۸	۱۹۰۰۰			۳۳/۴۱	۱۸۵۰۰	۳۰/۳۰	۲۵۰۰	ادبیات
		۸/۲۰	۷۰۰۰	۸/۳۳	۶۰۰۰			۱۰/۸۳	۶۰۰۰	-	-	تذکره‌ها و زندگینامه‌ها
		۱/۱۷	۱۰۰۰	۰/۹۷	۷۰۰			۰/۹۲	۵۱۰	۵/۴۵	۴۵۰	سفرنامه‌ها
		۰/۴۶	۴۰۰	۰/۴۱	۳۰۰			۰/۲۷	۱۵۰	-	-	نجوم و ستاره‌شناسی
		۲۲/۲۶	۱۹۰۰۰	۲۷/۷۷	۲۰۰۰۰			۲۷/۰۹	۱۵۰۰۰	۳۶/۳۶	۳۰۰۰	تاریخ ایران
		۲/۳۴	۲۰۰۰	۲/۷۷	۲۰۰۰			۳/۶۱	۲۰۰۰	۳/۶۳	۳۰۰	عرفان و تصوف
		۴/۲۶	۳۶۴۳	۲/۷۷	۲۰۰۰			۰/۹۰	۵۰۰	-	-	نامه‌ها و اسناد درباری
		۱۱/۹۴	۱۰۱۹۲	-	-			-	-	-	-	اسناد و انتشارات سازمان ملل

یافته‌ها نشان می‌دهد که بیشترین حوزه موضوعی منابع در بنیاد ایران‌شناسی و کتابخانه ملی مربوط به ادبیات و تاریخ ایران است و کمترین منابع در حوزه موضوعی نیز مربوط به حوزه موضوعی نجوم و ستاره‌شناسی در هر دو مرکز است. همچنین بیشتر حوزه موضوعی منابع در هر دو مرکز ایران‌شناسی کتابخانه مرکزی عثمانیه و کتابخانه خدابخش به قرآن و کتاب‌های مذهبی، ادبیات و تاریخ ایران مربوط است (جدول ۴).

۴/۵	۴/۵	۲	۲	۲/۵	۲/۵	۵	۵	۲/۵	۲/۵	۲/۵	۲/۵	ارائه اصل منبع	نحوه استفاده از منبع
۵	۵	۲/۵	۲/۵	۲/۵	۲/۵	۰/۵	۰/۵	-	-	۰/۵	۰/۵	ارائه میکروفیم	
۵	۵	۲/۵	۲/۵	۲/۵	۲/۵	۱/۵	۱/۵	۰/۵	۰/۵	۲	۲	ارائه نسخه الکترونیکی	
۴/۵	۴/۵	۲/۵	۲/۵	۲	۲	۴/۵	۴/۵	۲/۵	۲/۵	۲	۲	ارائه خدمات پژوهشی	نوع خدمات
۱/۵	۱/۵	۰/۵	۰/۵	۱	۱	۱/۵	۱/۵	۰/۵	۰/۵	۱	۱	ارائه خدمات عمومی	
۳/۵	۳/۵	۱/۵	۱/۵	۲	۲	۳/۵	۳/۵	۱/۵	۱/۵	۲	۲	ارائه خدمات گزینشی	
۳	۳	۱	۱	۲	۲	۳	۳	۱	۱	۲	۲	خدمات تحویل مدرک	

یافته‌ها نشان می‌دهد که بیشترین جامعه استفاده‌کننده از منابع در بنیاد ایران‌شناسی و کتابخانه ملی مربوط به پژوهشگران و ایران‌شناسان و دانشجویان با میانگین ۵ است و در مراکز ایران‌شناسی کتابخانه مرکزی عثمانیه و کتابخانه خدابخش نیز بیشتر جامعه استفاده‌کننده در هر دو مرکز مربوط به پژوهشگران و دانشجویان با میانگین ۵ است. همچنین بیشترین نحوه استفاده از منابع در بنیاد ایران‌شناسی و کتابخانه ملی مربوط به ارائه اصل منبع با میانگین ۵ و در مرکز ایران‌شناسی کتابخانه مرکزی عثمانیه و کتابخانه خدابخش بیشترین نحوه استفاده از منبع در هر دو مربوط به ارائه میکروفیم و ارائه نسخه الکترونیکی با میانگین ۵ است. علاوه بر این مهم‌ترین نوع خدمات مرکز ایران‌شناسی در بنیاد ایران‌شناسی و کتابخانه ملی و در مراکز ایران‌شناسی کتابخانه مرکزی عثمانیه و کتابخانه خدابخش مربوط به ارائه خدمات پژوهشی با میانگین ۴/۵ است (جدول ۶).

پرسش سوم: راهکارهای شناسایی منابع و ارائه خدمات و نحوه همکاری بین مرکز ایران‌شناسی ایران و هند کدامند؟

جدول ۷. توزیع فراوانی راهکارهای شناسایی منابع و ارائه خدمات و نحوه همکاری بین مرکز ایران‌شناسی ایران و هند

هند						ایران						راهکارهای
هند		عثمانیه		خدابخش		ایران		بنیاد		ملی		
میانگین	میانگین	میانگین	میانگین	میانگین	میانگین	میانگین	میانگین	میانگین	میانگین	میانگین	میانگین	
۵	۵	۲/۵	۲/۵	۲/۵	۲/۵	۳	۳	۱/۵	۱/۵	۱/۵	۱/۵	برگزاری نمایشگاه
۲/۵	۵	۵	۲/۵	۲/۵	۲/۵	۳/۵	۳/۵	۱/۵	۱/۵	۲	۲	برگزاری همایش
۴/۵	۴/۵	۲	۲	۲/۵	۲/۵	۴	۴	۲	۲	۲	۲	همکاری با مراکز
۴/۵	۴/۵	۲	۲	۲/۵	۲/۵	۴	۴	۲	۲	۲	۲	ارتباط بین ایران

شناسان												نحوه همکاری بین مراکز ایران‌شناسی	
۵	۵	۲/۵	۲/۵	۲/۵	۲/۵	۴	۴	۲	۲	۲	۲		همکاری از طریق ایران‌شناسان
۴/۵	۴/۵	۲	۲	۲/۵	۲/۵	۴	۴	۲	۲	۲	۲		همکاری از طریق امانت
۵	۵	۲/۵	۲/۵	۲/۵	۲/۵	۳/۵	۳/۵	۱/۵	۱/۵	۲	۲		همکاری از طریق ارائه خدمات
۵	۵	۲/۵	۲/۵	۲/۵	۲/۵	۳	۳	۱/۵	۱/۵	۱/۵	۱/۵	همکاری از طریق شناسایی پیشینه	

یافته‌ها نشان می‌دهد که مهم‌ترین راه‌کارهای شناسایی منابع و ارائه خدمات در بنیاد ایران‌شناسی و کتابخانه ملی مربوط به همکاری با مراکز دیگر و ارتباط بین ایران‌شناسان با میانگین ۴ است و در مراکز ایران‌شناسی کتابخانه مرکزی عثمانیه و کتابخانه خدابخش مربوط به برگزاری نمایشگاه و برگزاری همایش با میانگین ۵ است. همچنین مهم‌ترین نحوه همکاری بین مراکز ایران‌شناسی در بنیاد ایران‌شناسی و کتابخانه ملی مربوط به همکاری از طریق ایران‌شناسان و همکاری از طریق امانت منابع با میانگین ۴ است و در مراکز ایران‌شناسی کتابخانه مرکزی عثمانیه و کتابخانه خدابخش مربوط به همکاری از طریق ایران‌شناسان، همکاری از طریق ارائه خدمات و همکاری از طریق شناسایی پیشینه با میانگین ۵ است (جدول ۷).

بحث و نتیجه‌گیری

بررسی و مقایسه نتایج مراکز ایران‌شناسی ایرانی (کتابخانه ملی و بنیاد ایران‌شناسی) و مراکز ایران‌شناسی هند (دانشگاه عثمانیه و کتابخانه خدابخش) نشان داد که در زمینه منابع چاپی کتابخانه‌های هندوستان نسبت به ایران از تنوع منابع بیشتری برخوردار هستند. چنانچه مراکز ایران‌شناسی هندوستان دارای الواح و کتیبه، نسخه‌های خطی قدیمی، پایان‌نامه، نقشه‌ها و اطلس‌های ایرانی به تعداد زیاد هستند و ولی مراکز ایران‌شناسی ایران، تعداد کم و محدودی از این منابع را دارا هستند. همچنین بیشترین منابعی که مراکز ایران‌شناسی هر دو کشور دارا هستند مربوط به کتاب‌های چاپی جدید و قدیم و روزنامه‌های جدید و مجلات هستند.

از آنجا که ایران‌شناسی به موضوعات متنوعی از جمله، باستان‌شناسی، زبان‌شناسی، کشاورزی و ... تقسیم می‌شود و همچنین با توجه به سابقه فرهنگی و مراودات دو کشور ایران و هند از زمان‌های دور، میزان تنوع و تعداد منابع ایران‌شناسی موجود در هند نشان می‌دهد که این مراکز دارای غنای بیشتری هستند و تلاش بیشتری در جهت جمع‌آوری منابع مربوط به ایران نموده‌اند. مراکز ایران‌شناسی هند در مورد منابع غیر چاپی نیز نسبت به مراکز ایرانی وضعیت مطلوب‌تری دارند. چنانچه اقدام به تهیه نسخه الکترونیکی منابع، میکروفورم‌ها و اسلایدها از منابع خود نموده‌اند در حالی که مراکز ایرانی بنابر گفته خود در حد کمی، از این منابع استفاده می‌کنند. با توجه به ارزش برخی آثار منتشر شده در خصوص ایران، قدمت تاریخی این منابع و همچنین عدم انتشار دوباره برخی از آن‌ها و تک‌نسخه بودن این منابع و همچنین با در نظر گرفتن پیشرفت فن‌آوری‌های نوین، تبدیل و ساختار منابع به ساختارهای نوین، انتشار آثار نوین در خصوص ایران در ساختارهای جدید، انتشار در وب‌سایت‌ها، پایگاه‌های اطلاعاتی و همچنین در شبکه‌های اجتماعی، مسئولان مراکز ایران‌شناسی در ایران به‌عنوان یک مأموریت استراتژیک و ملی باید در جهت جمع‌آوری آثار مربوط به ایران به هر صورتی تلاش نمایند.

از نظر زبان منابع، تنوع زبان در برخی مراکز ایران و هند وجود دارد. با توجه به پیشینه تاریخی ایران‌شناسی و علاقه یونانیان و رومیان به منطقه ایران و همچنین وجود تحولات متعدد در منطقه و علاقه اروپایی‌ها به آگاهی از شرایط ایران، میزان منابع منتشر شده به زبان انگلیسی

در مورد ایران بیشتر از سایر زبان‌هاست. بررسی حوزه‌های موضوعی منابع موجود در مراکز ایران‌شناسی هر دو کشور نشان می‌دهد که مراکز ایران‌شناسی هندی موضوعات متنوع‌تری را نسبت به مراکز ایرانی دارند، چنانچه نتایج نشان می‌دهد که مراکز هند، آثار بیشتری در حوزه‌های تذکره، زندگینامه و شعر دارد. با توجه به موقعیت سیاسی و اجتماعی ایران در دوره‌های مختلف و مهاجرت شاعران و هنرمندان ایران به کشورهای دیگر از جمله هند و استقبال حاکمان هندی از فرهنگ و ادبیات ایرانی و پذیرفتن شاعران، میزان منابع منتشر شده از ایرانیان در هند و در چاپخانه‌های هند بسیار است. چنانچه برخی از آثار ایرانی برای اولین بار در چاپخانه‌های هند منتشر شده‌اند. این در حالی است که ممکن است برخی از این منابع در ایران وجود نداشته باشند. با این وجود مراکز ایران‌شناسی ایران در مورد تاریخ ایران و سفرنامه‌ها و آثار مذهبی خوب عمل کرده‌اند. لذا شناسایی، ترجمه و فراهم آوری منابع در حوزه‌های مختلف موضوعی، موجب شناسایی بیشتر فرهنگ و تمدن گذشته و حال ایران شده و در انجام امور فرهنگی و پژوهشی بسیار کارگشا است.

همچنین نتایج بررسی نشان می‌دهد که بیشترین روش فراهم آوری منابع در هر دو مرکز ایران‌شناسی ایران و هند از طریق خرید است. منابع گذشته و با قدمت تاریخی از جمله منابعی هستند که قابل تهیه از روش‌های اهدا و واسپاری هستند. همچنین برخی از آثار توسط سازمان‌های دولتی داخلی و خارجی منتشر می‌شوند که مراکز ایران‌شناسی ایران و هند با ارتباط‌های سازمانی با این مراکز امکان تهیه منبع را به شکل مبادله با سایر منابع و یا به صورت اهدا می‌توانند تهیه نمایند. از نظر برهه زمانی نیز منابع ایران‌شناسی در هر دو کشور ایران و هند مربوط به دوران پس از اسلام و معاصر می‌باشد. با توجه به نقش استراتژیک ایران در دوران اسلام و همچنین در دوران معاصر و توجه به اولویت‌های سیاسی دنیا و نقش ایران در منطقه و دنیا، آثار منتشره درباره ایران رو به فزونی است.

در مورد خدمات ارائه شده در مراکز ایران‌شناسی ایران و هند نتایج نشان داد که این مراکز بیشتر به پژوهشگران و دانشجویان ارائه خدمات می‌دهند. با توجه به این که مراکز ایران‌شناسی، مراکز تخصصی هستند، ارائه خدمات پژوهشی و دارا بودن منابع اطلاعاتی مجهز و مناسب، پایگاه‌های اطلاعاتی، پایان‌نامه‌ها و ... جهت پژوهش‌های ایران‌شناسانه توسط پژوهشگران و دانشجویان قابل تأمل است. این مراکز باید با همکاری با دانشگاه‌ها و پژوهشگاه‌ها میزان استفاده از منابع خود را بهبود بخشند. همچنین این مراکز چه در ایران و چه در خارج از ایران، مهم‌ترین خدمات خود را ارائه خدمات پژوهشی عنوان کرده‌اند. از سوی دیگر منابع موجود در مراکز ایران‌شناسی در ایران بیشتر به صورت اصل منبع قابل استفاده هستند. در حالی که در هند، مهم‌ترین روش استفاده از منابع استفاده از میکروفیلم‌ها و نسخه الکترونیکی منابع است. توجه به اهمیت و ارزش منابع، قدمت تاریخی منابع و انتشار مجدد برخی از منابع ایران‌شناسی نشان می‌دهد که اصل منبع در این موارد بسیار ارزشمند است. استفاده از روش‌های الکترونیکی منابع، ایجاد نسخه‌های الکترونیکی منابع، علاوه بر این که از خطر نقص و نابودی آن‌ها جلوگیری می‌نماید، امکان استفاده از آن‌ها را در هر جایی ممکن ساخته و نسخه دیجیتالی منابع روش مناسب‌تری برای استفاده از منابع است. همچنین در راستای خدماتی که مراکز ایران‌شناسی ایران و هند ارائه می‌دهند، مراکز ایران‌شناسی هند، تلاش بیشتری در برگزاری نمایشگاه‌ها، همایش‌ها داشته‌اند. با این وجود مراکز ایران‌شناسی ایران نیز در همکاری با سایر مراکز ایران‌شناسی ایران و خارج ایران و همچنین ارتباط با ایران‌شناسان در تمام دنیا را جزء خدمات خود بر شمرده‌اند.

علی‌رغم تلاش مراکز ایران‌شناسی در داخل ایران، تلاش گسترده‌ای در خارج از ایران در برگزاری همایش‌ها و نمایشگاه‌ها، سمپوزیوم‌ها و کنفرانس‌ها و ارتباط گسترده بین دانشمندان و ایران‌شناسان وجود دارد. هم‌راستا با این تلاش‌ها مراکز ایران‌شناسی در داخل ایران نیز باید تلاش بیشتری در جهت شناسایی ظرفیت‌ها، همکاری و ارتباط با ایران‌شناسان داخل و خارج از طریق برگزاری همایش‌های بین‌المللی، نشست‌های تخصصی و ... داشته باشد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که همکاری‌های مراکز ایران‌شناسی در ایران بیشتر به صورت همکاری از طریق ایران‌شناسان مراکز و همکاری از طریق امانت منابع است. در حالی که کشور هند علاوه بر موارد فوق همکاری از طریق ارائه خدمات و همکاری از طریق شناسایی پیشینه‌های تاریخی را نیز مورد توجه قرار می‌دهد. به‌طور کلی بررسی نتایج مربوط به مجموعه منابع و همچنین خدمات ارائه شده در کشور ایران و هند نشان می‌دهد که کشور هند در برخی موارد نسبت به ایران دارای منابع و خدمات متنوع‌تر و بیشتری است. بنابراین پیشنهاد می‌شود:

- مسئولان کتابخانه ملی و همچنین بنیاد ایران‌شناسی به‌عنوان متولیان حفظ و نگهداری از میراث ایرانی در جهت تجهیز منابع، شناسایی منابع چاپی و غیر چاپی ایرانی موجود در داخل و خارج و مجموعه‌سازی مناسب منابع گام بردارند؛
- مراکز ایران‌شناسی ایران که نسبت به هند تنوع موضوعی کمتری دارند با انتشار فهرست‌های موضوعی خود و همچنین خرید و یا بررسی فهرست‌های موضوعی مراکز ایران‌شناسی هند به شناسایی منابع و موضوعات خاص ایران پرداخته و اقدام به فراهم‌آوری این منابع نمایند؛
- با توجه به وضعیت مطلوب مراکز ایران‌شناسی هند نسبت به ایران در ارائه روش‌های مختلف منبع، پیشنهاد می‌شود، مراکز ایران‌شناسی ایران با تشکیل کارگروهی به اولویت‌بندی دیجیتال‌سازی منابع موجود در این مراکز پرداخته و منابع ارزشمند به‌صورت الکترونیکی ارائه شود؛
- مراکز ایران‌شناسی مورد مطالعه در ایران، با برگزاری همایش‌های بین‌المللی و نمایشگاه‌های آثار ایرانی، در شناسایی قابلیت‌های ایران‌شناسی در این مراکز، فراهم نمودن بستر آشنایی و تعامل ایران‌شناسان در دنیا و همچنین امکان انتشار آثار منتشر شده اقدام نمایند؛
- مراکز ایران‌شناسی در ایران در جهت بهبود خدمات ارائه شده، با ایجاد بسترهای ارائه خدمات اشاعه‌گزینی و تحویل مدرک علاوه بر جذب بیشتر استفاده‌کنندگان، به بهبود خدمات خود پردازند.

منابع

- آشوری، د. (۱۳۵۱). *ایران‌شناسی چیست؟*. انتشارات آگاه
- افکاری، ف. و اسکندری، ف. (۱۳۹۶). بررسی و توصیف آماری ۲۰۸ جلد کتاب چاپ سنگی کتابخانه بنیاد ایران‌شناسی، *فرانما*، ۱ (۱)، ۳۶-۲۳.
- جبری‌نسب، ن. (۱۳۸۸). مهاجرت ایرانیان به هند. *فصلنامه مطالعات شبه قاره دانشگاه سیستان و بلوچستان*، ۱(۱)، ۲۵-۵۶.
- خاکسار، ج. (۱۳۹۲). *ایران‌شناسی در هند*. [پایان‌نامه کارشناسی ارشد ایران‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی]
- رجبی، پ. (۱۳۸۱). *ایران‌شناسی، فرازها و فرودها*. توس.
- زند، م.ت. (۱۳۸۹). بررسی تطبیقی پژوهش‌های ایران‌شناسی غربی و شرق‌شناسی؛ با تکیه بر بازنمایی فرهنگی مردم ایران در سفرنامه‌های اروپاییان در دوره قاجار. *مطالعات ملی*، ۴۲ (۲)، ۱۵۳-۱۸۲.
- شاکری‌مطلق، م.، افشار، ا. خسروی، ف. (۱۳۹۰). کتابخانه‌های ملی ایران، کانادا، استرالیا: گذشته و حال در پرتو مقایسه. *فصلنامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۲۳ (۳)، ۱۵۰-۱۶۹.
- شهریارنقوی، ح. (۱۳۵۳). تجلیات زبان و فرهنگ ایران در هند و پاکستان. *هنر و مردم*، ۱۴۴، ۴۹-۵۶.
- طبایح، و. (۱۳۹۸). *بررسی و تحلیل محتوای مجلات ایران‌شناسی داخلی (مطالعه موردی: بخارا، پژوهش‌های ایران‌شناسی دانشگاه تهران، مطالعات ایرانی دانشگاه کرمان و مطالعات ایران‌شناسی بنیاد ایران‌شناسی)*. [پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته ایران‌شناسی، دانشگاه شهید بهشتی]
- طرفداری، ع.م. (۱۳۹۲). *آشنایی با جریانات ایران‌شناسی و اسلام‌شناسی در شبه قاره هند*. سخنرانی در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران. ۱۶ آبان ۱۳۹۶.
- قربانی، م. (۱۳۸۶). *ارزیابی ذخیره و بازیابی اطلاعات در بانک‌های اطلاعاتی تحت لوح فشرده ایران‌شناسی*. [پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال]
- مشایخ‌فریدنی، م. ح. (۱۳۷۱). *ترقی و انحطاط زبان فارسی در هند*. مجموعه مقالات انجمن واره بررسی مسائل ایران‌شناسی. به کوشش علی موسوی گرمارودی. موسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.

میررضوی، ف. (۱۳۸۱). راهنمای مراکز مطالعاتی ایران‌شناسی در جهان. مؤسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر. ولایتی، ر.، خانعلی، ح. و سعادت، ف. (۱۳۹۶). بررسی برهمکنش‌های فرهنگی ایران و هند براساس یافته‌های باستان‌شناسی و منابع مکتوب. فصلنامه مطالعات شبه‌قاره دانشگاه سیستان و بلوچستان، ۶(۳۲)، ۱۹۱-۲۰۶.

References

- Ashuri, d. (1972). *What is Iranology?*. Knowledgeable publications. [In Persian]
- Afkari, F. & Eskandari, F. (2016). Statistical analysis and description of 208 volumes of lithographic books of Iranology Foundation Library. *Faranama*, 1 (1), 23-36. [In Persian]
- Belline and I. R. (2001). Iso 11620 stimedella. Target population indicator B.I.I.I. user satisfaction. *Bibliotheca Oggi*, 19(1), 52-68.
- Fanari, A.M. (2012). *Acquaintance with the currents of Iranology and Islamology in the Indian subcontinent*. Lecture at the Organization of Records and the National Library of Iran. November 16, 2016. [In Persian]
- Ghorbani, M. (2007). *Evaluation of information storage and retrieval in databases under Iranology compression*. [Master's thesis in librarianship and information, Islamic Azad University, North Tehran Branch]. [In Persian]
- Gasimov, Z. (2021). Observing Iran from Baku: Iranian Studies in Soviet and Post-Soviet Azerbaijan, *Iranian Studies*, 1-23.
- Jabri Nasab, N. (2009). Iranian Immigration to India. *Journal of Subcontinent Researches*, 1(1), 25-56. [In Persian]
- Khaksar, J. (2012). *Iranology in India*. [Master's Thesis in Iranian Studies, Shahid Beheshti University]. [In Persian]
- Kumar, S. A (2007). Measuring service quality in an academic library: an Indian case study. *Library Review*, 56(3), 234-243.
- Kuroda, K. (2017). Pioneering Iranian Studies in Meiji Japan: Between Modern Academia and International Strategy. *Iranian Studies*, 5(50), 651-670.
- Majid, S., M. A. Anwar & T. S. Eisenschitz (2001). User perceptions of library effectiveness in Malaysian agricultural libraries. *Library Review*, 50(4), 176-186
- Mashaikhfaridni, M. H. (1992). *Progress and decline of Persian language in India. A collection of articles of the Association for the Study of Iranian Studies*. By the efforts of Ali Mousavi Garmarodi. Printing and Publishing Institute of the Ministry of Foreign Affairs. [In Persian]
- Mirrazavi, F. (2002). *Guide to Iranology study centers in the world*. Abrar Contemporary International Studies and Research Institute. [In Persian]
- Shakeri Motlagh, M., Afshar, E., Khosravi, F. (2012). The national libraries of Iran, Canada and Australia: past and present compared. *Librarianship and Information Organization Studies*, 23(3), 150-169. [In Persian]
- Shahriar Naqvi, H. (1974). Manifestations of Iranian language and culture in India and Pakistan. *Art and People*, 144, 49-56.. [In Persian]
- Rajabi, P. (2002). *Iranology. ups and downs*. Birch. [In Persian]
- Tavassoli Farahi, M., & Gandhi, R. (2011). Adoption of information technologies in medical libraries in Karnataka, India and Iran: A comparative study. *International Journal of Library and Information Science*, 3 (2), 38-45
- Tabakh, and (2018). *Reviewing and analyzing the content of domestic Iranology journals (case study: Bukhara, Tehran University Iranology Researches, Kerman University Iranian Studies and Iranology Foundation Iranology Studies)*. [Master's Thesis in Iranian Studies, Shahid Beheshti University]. [In Persian]
- Young, B. (1998). Circulation service—is it meeting the user's needs? *Journal of Academic librarianship*, 2(3), 120-128
- Velayati, R., khanali, H., & Saadati Rad, F. (2017). Study on Cultural interaction Between Iran and India on the basis of archaeological finds and written sources.. *Journal of Subcontinent Researches*, 9(32), 191-206
- Zand, M.T. (2010). Comparative study of Western and Oriental studies of Iranology; Relying on the representation of the Iranian people's culture in the travelogues of Europeans during the Qajar period. *National Studies Journal*, 2(42), 153-182. [In Persian]